

DESCRIPCIÓ CODICOLÒGICA DE LA TRADUCCIÓ CATALANA DEL *COMMUNIL- LOQUIUM* DE JOAN DE GAL·LES

La nombrosa supervivència de manuscrits i edicions impreses de les obres de Joan de Gal·les, l'ample espectre geogràfic, social i cronològic dels seus posseïdors, les constants cites del nostre autor en altres escrits i la producció de traduccions i imitacions de les obres de Joan de Gal·les justifiquen el per què d'aquest treball.¹

Joan de Gal·les fou un escriptor molt prolífic. A. G. Little diu que s'han conservat entre 150 i 200 manuscrits de les obres del menoret gal·lès a les lleixes de les biblioteques europees.² J. Swanson consultant catàlegs de biblioteques modernes ha documentat 453 manuscrits cadascú dels quals conté entre una i vuit de les obres del nostre frare.³

A més dels manuscrits d'aquestes obres llatines, les edicions impreses que aparegueren entre 1472⁴ i 1550 són nombroses. Les obres de Joan de Gal·les s'escamparen ràpidament arreu d'Europa i foren utilitzades consistentment durant els segles xiv, xv i xvi.⁵

De les obres de Joan de Gal·les solament foren traduïdes al català el *Communiloquium* amb el títol de la *Summa de col·lacions o ajustaments* i el *Breviloquium de virtutibus* sota el nom de *Breviloqui de virtuts* o *Lo breu parlament dels antichs*. La tradició manuscrita de la *Summa de col·lacions* es redueix a quatre testes:

* Universitat de València

1. Jenny SWANSON (1989:205-210).

2. A. G. LITTLE (1917:175).

3. Jenny SWANSON (1989:239-289).

4. Aquesta edició del *Communiloquium* impresa en 1472 fou piratejada per la qual cosa hem de suposar un èxit clamorós. Cfr J. V. SCHOLDERER, 1944.

5. L'existència de manuscrits del *Gallense* a l'àrea catalanòfona ha estat estudiada per C. J. WITTLIN (1971) i C. GUARDIOLA (1989).

BARCELONA.

Biblioteca Universitària:

MS 92 *Suma de col·lacions*

Biblioteca de Catalunya:

MS 265 *Suma de col·lacions*MS 2008 *Suma de col·lacions*

VALÈNCIA.

Arxiu del Regne de València:

MS 660 *Suma de col·lacions*

NORMES CATALOGRÀFIQUES

Per a la confecció de la fitxa catalogràfica dels diversos manuscrits de la *Summa de col·lacions*, s'han tingut en compte, a més de diverses normatives, alguns catàlegs o aplicacions pràctiques, amb l'experiència dels quals hem elaborat les següents normes per al nostre treball:⁶

- número corrent, lloc on es conserva el manuscrit, arxiu o biblioteca, i signatura topogràfica.
- lloc i data de la confecció del manuscrit.
- títol del manuscrit.
- Descripció física del manuscrit, tot ressenyant les següents característiques:
 - matèria escriptòrica: vitela, pergamí, paper, i mixt: paper i pergamí.
 - nombre de folis, amb la indicació en romans dels fulls de guarda o sense numerar, i en xifres aràbigues dels fulls numerats.
 - mesures de la matèria
 - mesures de la caixa d'escriptura.
 - rúbriques, caplletres i miniatures.
 - enquadernació.

6. La bibliografia utilitzada per a la confecció d'aquestes normes ha estat la següent:
L. DELISLE: *Instructions pour la redaction d'un catalogue de manuscrits*. Paris, 1910 (pp. 1-4, reproduïdes per A. Petrucci en l'obra que tot just se cita més avall, pp. 141-145)

COMISIONE per la publicazione degli indici e cataloghi delle biblioteche italiane (a cura di): *Regole per la descrizione dei manoscritti*. Roma, 1941 (reproduït en Petrucci, pp. 167-176).

V. JEMOLO: *Catalogo dei manoscritti in scrittura latina datati o databili per indicazioni di anno, di luogo o di copista*. Torí, 2 vols, 1971

P. BOHIGAS; A. M. MUNDO; A. J. SOBERANAS: "Normes per a la descripció codicològica dels manuscrits", *Biblioteconomia*, XXX-XXXI (1973-74), pp. 93-99.

A. G. WATSPN: *Catalogue of Dated and Datable Manuscripts c.700-1600 in the Departament of Manuscripts of the British Library*. Londres, 2 vols., 1979 (pp.18-19).

A. PETRUCCI: *La descrizione del manoscritto. Storia, problemi, modelli*. Roma, 1984.

- Paràgraf o començament i acabament del manuscrit a falta d'incipit i explicit.
- Dades que indiquen la datació, procedència i possessors del manuscrit, en cas que així aparega expressat al manuscrit.
- Bibliografia: ressenya de tots aquells títols que estudien el manuscrit, el cataloguen o simplement esmenten la seua existència.

CATÀLEG DELS MANUSCRITS

1. Arxiu del Regne de València. MS 660 *Suma de col·lacions*, ff.1-230v.

Mixt. 285mm x 210 mm, 2 cols, 200mm x 65 mm, 40 línies. Caplletres roig i blau alternant. Enquadernació de fusta amb llom de pell.

Incipit "Aquest libre és appel·lat *Suma de col·lacions* o de ajustaments lo qual ha VII parts. E a major declaració de les coses contengudes en lo dit libre són notats los capítols de les dit set parts e són segons que.s segueix".

Explicit: "Donchs los dampnats no són ajudats per les sufràgies dels vius, mas aquells qui són en purgatori són ajudats e aquells qui regnen en los cels ab Jesucrist no han mester les sufràgies, açò diu sanct Augustí del loch carcer a aquells qui hi són no.ls cal sperar nengun..."

Bibliografia

- M. DUALDE SERRANO, "Una anónima Suma de colaciones medieval" *AHDE*, XVIII (1947), pp. 474-512.
- C. GUARDIOLA, "Juan de Gales, Cataluña y Eiximenis". *Antonianum*, LXIV (1989), pp. 330-365.
- A. G. HAUF I VALLS, "Eiximenis, Joan de Salisbury i Fr. Joan de Gal·les, O.F.M." *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I (València 1984), pp. 167-174.
- C. J. WITTLIN, "La suma de colaciones de Juan de Gales en Cataluña" *Estudios Franciscanos*, LXII (Barcelona, 1971), pp.189-203.

2. Biblioteca Universitària. MS 92 *Suma de col·lacions*, ff. 1-346

Mixt. 357 fols. 340 mm x 240 mm, 2 cols, 65 mm x 221 mm. 36 línies. Enquadernació en pell.

Incipit "Taula e rúbrica del present libre. Aquest libre est apellat *Suma de col·lacions o de ajustaments* lo qual e conten en se VII parts e major declaració de les coses contengudes en lo dit present libre són notats posats los capítols de cascuna de les dites set parts distinctament e particular axí com se segueix"

Explicit "E axí aquell qui guardarà lo procés de aquesta col·lecció ab la ajuda de la gràcia del Salvador Nostre Jesucrist studie en les coses pus subtils e pus

7. L'explicit no apareix i s'han copiat les cinc darreres línies del text.

profitoses e de major doctrina cor ab aquella aconseguirà la benauyrança eternal on Déus fill de la Verge per totstemps serà lohat *in saecula saeculorum*. Amen. Finito libro sit laus e gloria Cristo. Amen

Bibliografia

- J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España*, XVIII (Madrid 1851), pp. 208, 212, 266.
 F. MIQUEL ROSELL, *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, vol. I. Direcciones generales de Enseñanza universitaria y de Archivos y bibliotecas. Servicio de publicaciones de la junta técnica. (Madrid 1950), pp. 108-109.
 C. GUARDIOLA, "Juan de Gales, Cataluña y Eiximenis". *Antonianum*, LXIV (1989), pp. 330-365.
 A. G. HAUF I VALLS, "Eiximenis, Joan de Salisbury i Fr. Joan de Gal·les, O.F.M." *Miscel·lània Sanchis Guarnier*, I (València 1984), pp. 167-174.
 C. J. WITTLIN, "La suma de colaciones de Juan de Gales en Cataluña" *Estudios Franciscanos*, LXII (Barcelona, 1971), pp. 189-203.

3. Biblioteca de Catalunya. MS 2008, ff. 1-358, València 8 de març de 1438 *Suma de col·lacions*

Paper, 358 folis, 290mm x 210 mm, 2 cols., 220mm x 150mm, 30 línies, text a quatre tintes, relligat d'època, les rúbriques sempre van en roig. Enquadernació en pell gofrada amb ferros mudejars i claus de metall.

Incipit: "Aquest libre és apellat *Suma de col·lacions o de justaments* lo qual ha VII parts e a mayor declaració de les coses contengudes en lo dit libre són notats los capítols de cascuna de les dites VII parts".

Explicit: "*Finito libro sit laus gloria Cristo*. Aquest libre és acabat Déu sie beneyt e loat. Lo qual feu scriure mossén Borra en la ciutat de València demorant ab lo senyor rey de Navarra e fo acabat lo dit libre a VIII de mars del any MCCCCXXXVIII".

Bibliografia

- J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España*, XVIII (Madrid 1851), pp. 208, 212, 266.
 C. GUARDIOLA, "Juan de Gales, Cataluña y Eiximenis". *Antonianum*, LXIV (1989), pp. 330-365.
 A. G. HAUF I VALLS, "Eiximenis, Joan de Salisbury i Fr. Joan de Gal·les, O.F.M." *Miscel·lània Sanchis Guarnier*, I (València 1984), pp. 167-174.
 C. J. WITTLIN, "La suma de colaciones de Juan de Gales en Cataluña" *Estudios Franciscanos*, LXII (Barcelona, 1971), pp. 189-203.

4. Biblioteca de Catalunya. MS 265 *Suma de col·lacions*, ff.1-338v

Paper, 338 fols. 220mm X 295mm 2 cols., 60mm X 173mm, 31 línies. Al primer foli les caplletres van en blau i roig alternant a partir del foli II solament en roig

Incipit "Aquest libre és appel·lat: *Suma de col·lacions o de ajustaments* lo qual ha VII parts principals per declaració de les quals són notats los capítols qui.s segueixen en cascuna de les dites VII parts".

Explicit "Axí donchs aquell qui veurà lo procés de aquesta col·lació ab la ajuda e gràcia de Nostre Senyor Jesucrist studii les coses pus subtils e de major doctrina car ab aquesta aconseguirà la benauyrança eternal hon Déus fill de Verja tostemps sia loat *In saecula saeculorum Amen. Finito libro sit laus et gloria Cristo. Deo Gratias. Amen*".

Bibliografia

- J. VILLANUEVA, *Vinje literario a las iglesias de España*, XVIII (Madrid 1851), pp. 208, 212, 266.
 C. GUARDIOLA, "Juan de Gales, Cataluña y Eiximenis". *Antonianum*, LXIV (1989), pp. 330-365.
 A. G. HAUF I VALLS, "Eiximenis, Joan de Salisbury i Fr. Joan de Gal·les, O.F.M." *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I (València 1984), pp.167-174.
 C. J. WITTLIN, "La suma de colaciones de Juan de Gales en Cataluña" *Estudios Franciscanos*, LXII (Barcelona, 1971), pp.189-203.
 — "Les manuscrits dit del papa Luna dans deux inventaires de la bibliothèque de Gaspar Johan Sánchez Munyoz à Teruel, *Estudis Romànics*, 11 (1962) pp.11-32.

A cadascun dels *testes* els he adjudicat una sigla per identificar-los, que són les següents:

El MS 660 *Suma de col·lacions* de l'Arxiu del Regne de València és el MS V.

El MS 92 *Suma de col·lacions* de la Biblioteca Universitària de Barcelona és el MS R.

El MS 2008 *Suma de col·lacions* de la Biblioteca de Catalunya és el MS B.

El MS 265 *Suma de col·lacions* de la Biblioteca de Catalunya és el MS N.

ANÀLISI CODICOLÒGICA DELS MANUSCRITS

Catalogats els manuscrits, existents i coneguts de la *Suma de col·lacions*, se'ns imposa l'anàlisi codicològica individualitzada de cada còdex, per bé que ja s'ha procedit a un estudi conjunt de les principals característiques que presenten els volums.

Estudiem, en primer lloc, la conservació i dipòsit actual dels manuscrits, la seua localització i les signatures que els han estat atribuïdes. La matèria escripturària, la formació de quaderns, la foliació, la distribució de la pàgina i el reglat, la caixa d'escriptura, les signatures dels quaderns i els reclams, els títols o rúbriques que encapçalen cadascuna de les *distincions*, l'enquadernació, l'escriptura, les distintes mans que han confeccionat el volum, les caplletres, l'ornamentació. I finalment, els elements que puguen servir per a la concreció cronològica de la confecció del volum i, també, la seua posterior història particular: posseïdors, trasllats, fins al seu destí actual.

MANUSCRIT V

El còdex anomenat **V** es conserva a l'Arxiu del Regne de València amb la signatura 660 de la secció de l'Inventari que pertangué a l'antic Arxiu del Real. Està restaurat⁸ amb unes cobertes de fusta nova unides a un llom de couro, de l'època del manuscrit, amb nervis i composicions decoratives d'estil mudéjar. El llibre queda tancat per unes plaques de pell que sostenen unes manetes que a manera de ganxo uneixen les cobertes posterior i anterior. Les dimensions de l'enquadrernació completa són de 300 x 215 mm.

La matèria utilitzada com a suport de l'escriptura és el paper i el pergamí. Perquè tinga una major durada l'enquadrernació, cada quadern està format per dos bifolis de pergamí—primer i darrer—que resguarden els restants sis bifolis de paper. El pergamí sempre coincideix pèl amb pèl. Hi ha tres folis de pergamí, els marcats amb els números 56, 72 i 128, que han estat raspats per esborrar el que hi havia escrit, en algú d'ells, per exemple a la pàgina 41v, encara es pot llegir, tot i que està de l'inrevés, la rúbrica de la pàgina 224v:

Capítol quart. De la mort dels sants que és preciosa.

El còdex està format per setze quaderns amb vuit bifolis cadascun. El darrer, però, conté sis folis solament i es veu que els bifolis han estat tallats. Tots els quaderns, excepte el primer, porten una signatura indicada per una lletra minúscula de la *a* fins a la *p*, que a més dels reclams faciliten la construcció del còdex i garanteixen el seu ordre correlatiu. A l'interior de cada quadern els bifolis van ordenats segons la lletra de cada quadern i amb xifres aràbigues. Aquesta ordinació, com les restes del punxat, ha desaparegut en la majoria dels folis amb el guillotinat. Les pàgines fins al pròleg van numerades amb xifres aràbigues escrites amb llapis de l'1 al 24, el primer foli no està numerat. La foliació de les 230 fulles següents ha estat feta en números romans.

Si es compara aquest manuscrit amb els altres —**R**, **B** i **N**— es veu que el text queda incomplet, manca el darrer foli. Els folis tenen una mida de 285mm x 210 mm.

Els dos primers folis del còdex estan en blanc, el primer, afegit en la restauració, és nou i no està numerat. Al segon foli, que porta el número 1, escrit amb una tinta i una cal·ligrafia molt posterior al manuscrit, es pot llegir: "Nº 19 SEQUELA DEL DIT LLIBRE NEGRE".

Al primer quadern s'ha perdut el pergamí que el protegia i açò ha produït la mutilació de tots els folis d'aquest quadern, exceptuat el bifoli central que és de pergamí i per tant molt més resistent. La resta de bifolis a hores d'ara, amb paper

8. Quan M. DUALDE SERRANO (1947) fa la descripció de la *Summa de collacions* el còdex no està identificat ni molt menys restaurat. Ha estat restaurat al Servicio Nacional de Restauración de Libros y Documentos, el maig de 1975

que se'ls ha afegit, estan restaurats. Tots els folis de l'índex, més els tres primers del pròleg es lligen molt malament, perquè la tinta s'ha anat esborrant.⁹

El paper emprat en la confecció del manuscrit presenta quatre filigranes diferents que corresponen, per ordre d'aparició a les figures F.1, F.2, F.3 i F.4. S'ha cercat les diverses marques de paper que apareixen a un repertori de la revista *Ligarzas* i la cronologia segons l'ordre d'aparició és la següent: 1431, 1413, 1427 i 1410.

L'escriptura del manuscrit, (F.5), és la gòtica textual cursiva, molt cal·ligràfica i acurada, de mòdul mitjà. Les astes descendents (p) rectes acaben en punta, i les ascendents (b, d, h, l) formen un ullet. Les lletres característiques són la *a* (de tipus itàlic), *h* (amb el traç descendent doblat cap a l'esquerra i formant un ull gairebé tancat), *r* (recta, en el traç després de lletres dotades de corbes segueix la segona de les regles descobertes i sistematitzades per W. Meyer,¹⁰ que observà que aquella canvia el seu traç recte per un redó), *s* (llarga al principi i interior de la paraula i de forma sigmàtica al final) i la *v* (alterna la forma aguda i la redona al principi de paraula.

No s'hi han utilitzat traços molt fins i inclinats cap a la dreta per a marcar, tant una pausa amb valor de coma, com per indicar el final d'una frase, el punt. L'ús de calderons és ben escàs, i limitat a marcar el final i principi de cadascuna de les *distincions*. Les rúbriques que encapçalen cada capítol utilitzen la mateixa escriptura del text però amb un mòdul major i menys cursiu.

Escasa utilització d'abreviatures. El seu ús pràcticament és redueix al signe general d'abreviació (traç horitzontal) per a substituir *m*, *n* o alguna vocal, lletres sobreescrites.

Es veuen diferències perceptibles en la forma d'algunes lletres cosa que fa suposar en la intervenció de diversos escriptors tot i que és difícil de concretar cada intervenció.

El text no ha estat copiat tall a tall. Sembla que el text, com era pràctica habitual, fou copiat sense les rúbriques, ni les diferents coloracions, ni, en general, cap ornamentació que s'hagué de copiar *a posteriori*. Es veuen confusions en les rúbriques com per exemple: salts en l'ordre, repeticions d'una mateixa rúbrica, rúbriques que estan posades on no deuen confonent-se d'espai, altres voltes, per falta de lloc, la rúbrica s'ha d'escriure aprofitant el marge de la caixa del rengló.

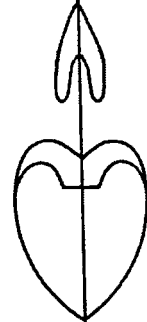
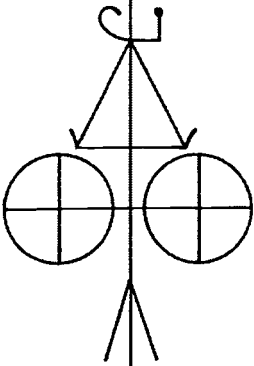
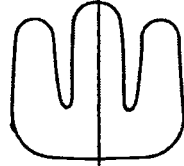
El text presenta abundants subratllats i notes marginals de mans posteriors. Les notes marginals fan referència a la temàtica de determinats passatges mentre que els subratllats remarquen sobre tot els *exempla*.

Totes les pàgines escrites del text tenen dues columnes amb una caixa d'escriptura de 200 mm per 65 mm.¹¹ Les línies varien en cada columna de 38 a

9. La causa del deteriorament ens la dona M. DUALDE SERRANO (1947) pag. 480. "la (tapa) de delante está cortada en sentido longitudinal por el borde del claveteado de la piel que rebosa de la lomeria, por lo que falta casi por completo la parte descubierta de la tabla".

10. W. MEYER (1897:1-124).

11. La mesura de la llargària és aproximada, hi pot haver un marge d'error d'uns mil·límetres, perquè l'escriptor del nostre text sembla tenir una obsessió: aprofitar bé el paper, i de vegades escriu per dalt o/i per baix de la caixa d'escriptura.

44. Tot el còdex està escrit amb tinta negra –tot i que als dos primers quaderns prenga un color marronenc–. Les caplletres van escrits en roig i blau, alternant, i les rúbriques, en roig. Els traços alts de les lletres de la línia superior de cada columna solen tenir ornaments. Els calderons en roig i en blau alternant precedeixen als títols dels capítols de l'índex; quan se'ls empra al text, se suprimeix les caplletres de començament del paràgraf. Reclams a peu de pàgina anticipen el començament del quadern següent.

A més dels folis escrits hi ha alguns en blanc que són el revers del foli 6 de l'índex, els set següents i el 59 del text. A l'índex els títols dels capítols estan escrits en negre, reservant el roig per a les parts i distincions de l'obra.

MANUSCRIT R

El manuscrit R es conserva a la Biblioteca Universitària de Barcelona formant part del fons de reserva amb la signatura 92.¹²

Aquest manuscrit està en molt bon estat de conservació. Miquel Rosell diu al seu catàleg que l'enquadernació és "posterior, renacentista, en piel estezada sobre tabla y hierros en seco. Tejuelo: *Llibre apellat Suma de Colacions, del sigle XV*".¹³ Malgrat aquesta afirmació l'enquadernació sembla del segle passat. Quan obrim les tapes, que amiden 355mm X 245mm, el manuscrit tant per davant com per darrere presenta dos folis que, amb tinta vermella i blava, fan una imitació de pell de serp. Al primer foli hi ha una notació de carbó negre que diu: 2-1 -2; al foli següent amb un llapis de color roig hi ha escrit: 21 -1 -2; al foli següent que és de pergamí hi ha escrit de la mateixa mà i amb el mateix color els mateixos números. Al segon, que en realitat és el tercer, foli blanc de pergamí comença la numeració en carbó negre i xifres aràbigues que semblen posteriors al moment de l'escriptura del manuscrit. Miquel Rosell diu que el manuscrit té 357 folis. Si acudim al manuscrit veiem que la numeració fa un salt de la pàgina 285 a la 287, igual que passa del foli 329 al 340 per tant hi ha 351 folis dels quals 346 estan escrits. Malgrat tot la numeració arriba fins a 358 i el foli següent que no està escrit té la caixa d'escriptura feta. Darrere d'aquest foli hi ha un de guarda de pergamí. Els folis tenen una mesura de 335mm X 230 mm apareix a tots ells la mateixa filigrana. El paper té un verjurat de 35mm llevat d'on va la filigrana que en té 63. La filigrana és la que apareix a la figura F.6. S'ha cercat aquesta marca de paper que apareix a un repertori de la revista *Ligarzas* i la cronologia acceptada és 1427.

12. Fou descrit per Francisco Miquel Rosell al seu *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, vol. I Direcciones generales de Enseñanza universitaria y de Archivos y bibliotecas. Servicio de publicaciones de la junta técnica. Madrid. 1950, pp. 108-109.

13. F. MIQUEL ROSELL (1950:108)

El còdex consta de 44 quaderns de vuit bifolis dels quals el primer i darrer són de pergamí, blanquíssim, que sempre coincideix carn amb carn. Al darrer bifoli sempre va escrit el reclam.

La caixa d'escriptura amida 145 mm X 220 mm deixant un marge molt ample al voltant de la caixa. Tota ella i a tots els folis està marcada amb carbó, no hi ha rastres del punxat. El text està escrit a dues columnes, l'espai de separació entre elles és de 20 mm. L'escriptura amb molt bona cal·ligrafia, se cenyeix a la caixa, el nombre de línies oscil·la entre 28 i 34, la lletra mai s'apinya ni s'escriu per baix ni per dalt de la caixa. Sembla haver estat fet tot tall a tall.

La lletra utilitzada (F.7) en el manuscrit de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona és la gòtica bastarda, d'una sola mà. Es tracta d'una escriptura molt cal·ligràfica i acurada, amb fort contrast entre els traços primis i grossos.

Les astes verticals ascendents formen un ullet amb el replegament del traç i les astes descendents es perllonguen, acabant en punta. Les lletres característiques són la *a* de tipus itàlic, la *d* de tipus uncial, la *f* que allarga el traç descendent per sota la línia d'escriptura, la *g* amb l'ullet tanct i el traç descendent que es dobla cap a l'esquerra formant un angle de 45°, *r* sempre redona i la *s* llarga a principi i a l'interior de paraula i de forma sigmàtica al final.

Utilització d'abreviatures que segueixen els sistemes habituals de contracció suspensió. No s'empren signes de puntuació ni tampoc d'accentuació però hi apareix el punt diacrític sobre la *i* alguns casos on pot haver confusió (d*íu*, per exemple) i per a ressaltar alguns paràgrafs s'usen calderons o per marcar una pausa, un traç formant una corba (semicercle).

A l'índex van en roig les *parts* i *distincions* deixant els capítols en negre i per a facilitar la lectura cada capítol va precedit d'un calderó en roig.

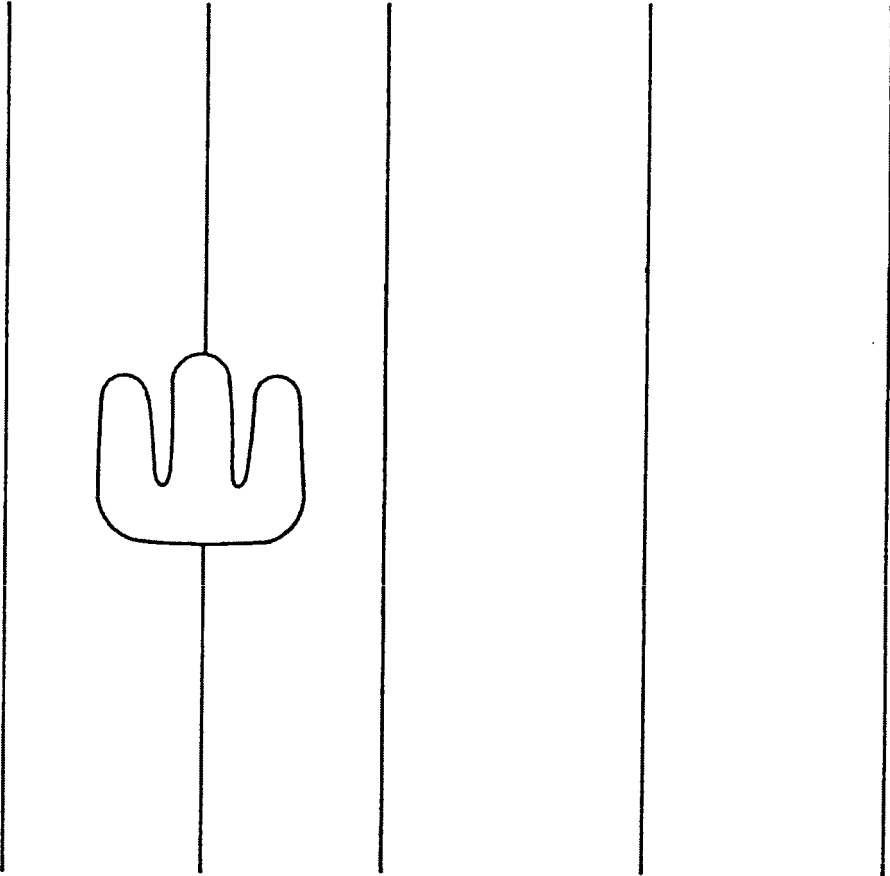
Les caplletres de les *distincions* van en blau clar ornades de motius geomètrics rojos. Sols apareixen com caplletres dues lletres A i L. La caplletra amb més pretensions artístiques en la lletra C del començament del pròleg. La lletra va en blau i amida 35 mm, la seua ornamentació és roja i duu un poc de blau aquesta caplletra amida 190 mm. Al pròleg s'ha utilitzat el roig per a decorar els ullets d'algunes lletres a més dels calderons.

A partir de la primera part els calderons van alternant en roig i en blau. Igual passa amb les caplletres que alternen els colors, roig amb decoració morada o blau amb decoració roja.

Sembla com si s'haguessen fet lectures correctives per que apareixen calderons d'una segona mà a llocs on, si no estiguessen, la lectura pogués esdevenir conflictiva, també s'utilitza el roig per a taxar paraules mal escrites o repetides.

Hi ha dos folis, el 116 i el 129, que estan afegits sobre el foli posterior. Sembla que al foli que hi havia abans s'hagués comès una errada que hagués obligat a retallar el full ran del cosit. Una altra restauració casolana està al foli 91 on hi ha un tall de 20 mm que estigué al seu dia cosit però a hores d'ara el fil ha desaparegut. D'altra banda al foli 117 la restauració d'un tall de 10 mm ha estat feta afegint una retalladura d'un altre paper.

Aquest manuscrit procedeix de la Biblioteca del Convent¹⁴ de les carmelites descalces de Barcelona on el va veure el segle passat el pare Villanueva.¹⁵

14. Convent de Santa Teresa fundat en 1588 desaparegué en 1936 data en què la seua biblioteca passaria a la Biblioteca Universitària de Barcelona.

15. VILLANUEVA (1851: 267-74).

Summa & Ajustaments ó Collacions. Oliva & Antox Catalá

Tractat e qubam del
profene librie

Hquest librie est apellat fu
ma & collacione o de
amptament liqual e con
ten en si tres parts e hures de
clirano d'les escos contengudes
en lo die preser librie Son uobres
posus los capitols de casuati de
les dices ser parts de fundamet
e parabolica ara com se seguy

La primera part ha y
distincione e la primera
distincio es de be conu
o de la comunitat en qual e de la
informacio o instruccio d'les ppi
nes que fan comunitat la qual
primera distincio ha vuy capi
tols

- Capitol primer quia rasi es
comunitat
- Capitol segon de que es fet lo
comunitat e y qual manera
- Capitol tert en qual manera
de es fundadi y luy
- Capitol quart en qual mania
de es fundadi en justicia
- Capitol v en qual mania deu
es y uobredat vna e amptadi
- Capitol vi en qual manera deu
es fundadi y luy dlat
- Capitol vii en qual mania deu

- es y fundable comulle endre
- Capitol viii en qual manera
de es y p uobredat e comunitat en
nobledat
- Capitol ix en qual manera deu
es fundadi y d'les p uobredat
- Capitol x en qual mania deu
e de de fundadi a aquila per de sal
liment de les dices comunitats
- Capitol xi de les qumplis de les
antiches so de s'bez quates uobres
se sostenen y filiumet de la co
munitat
- Capitol xii quidi d'les dices eua
y d'les no es comunitat ali comu
tat e que n'pres queli d'les d'les
na so de fundadi les soles se so fin
gueren mania palle al comunitat
que d'lat qui com ali p'no e rasi
posizen

La segona distincio es de la
informacio de primer
de tres o es cap de la
de la comunitat la qual segona dis
tincio e conten en si tres capitols

- Capitol primer en qual mania
lo primer es ara com a capen la
comunitat e de les p uobredat d'lat
- Capitol segon y segon no deu
es fundadi comit de fundadi
- Capitol tert en qual mania deu
es fundadi comit de fundadi
- Capitol quart qu' se rasi e rasi

La tercera distincio
es de les virtuts dels
primers ha vint ca
pitols.

MANUSCRIT B

El manuscrit *B* es conserva actualment a la Biblioteca de Catalunya formant part dels fons de reserva amb la signatura 2008. Enquadernació en pell gofrada amb ferros mudejars i claus de metall. La coberta davantera té cinc claus un a cada cantó i un al mig. També es veuen restes d'unes antigues tanques a hores d'ara desaparegudes. Aquest còdex, al seu temps, s'hagué de tancar amb unes manetes que a manera de ganxo el deixaven clos. Aquesta pasta està separada de la resta del còdex i la decoració en pell molt deteriorada per l'efecte dels paràsits. La tapa posterior, on solament romanen tres claus, queda unida a la resta del manuscrit per tres cordells esfilagarsats. El poc que resta del llom també està ornamentat amb ferros i rodes mudéjars dibuixant un losanjat al mig dels quals apareix la flor de lis. Al principi de l'índex ens diu el títol:

Aquest libre és apellat *Suma de col·lacions o de justaments* lo qual ha VII parts e a mayor declaració de les coses contingudes en lo dit libre són notats los capítols de cascuna de les dites VII parts.

També sabem pel colofó la data i lloc de còpia del manuscrit:

Finito libro sit laus gloria Cristo. Aquest libre és acabat Déu sie beneyt e loat. Lo qual feu scriure mossén Borra¹⁶ en la ciutat de València demorant ab lo senyor rey de Navarra e fo acabat lo dit libre a VIII de mars del any MCCCCXXXVIII".

El còdex està format per trenta quaderns els quals contenen sis bifolis excepte el quadern XIX que està compost de cinc bifolis. Dins dels quaderns cada bifoli té un ordre que està regit per les sigles a, b, c... seguides d'un número romà que va de I a VI. Els quaderns no tenen reclams sino que estan ordenats amb números romans i la numeració apareix a peu de pàgina. Tant la numeració dels quaderns com la interior a ells, sembla haver estat feta a una vora per tal que desaparegués quan fos guillotinat el còdex. Els dos primers folis en blanc estan sense numerar. La numeració comença al foli de l'índex on hi ha dos tipus de numeració una àrabiga en carbó, que acaba al primer foli, i una altra a tinta amb números romans, aquesta darrera sembla de l'època.

Tot i que aparega la numeració fins al foli 357 hi ha 358 folis perquè hi ha una equivocació d'un salt d'un full on s'ha hagut de numerar amb el 10 bis.

16. Mossén Borra era el renom d'Antoni Tallander. Cortesà. Estigué al servei del rei Martí a Sicília i d'Alfons el Magnànim a Nàpols. Era mestre de bufons de la seua cort. El rei li confià missions diplomàtiques difícils. El 1416 fou enviat al concili de Costança i seguí després l'emperador Segimon a Lorena, Estrasburg i Ulm. Les seues cartes informatives al rei, escrites a la manera de crònica, són d'un to directe i pintoresc. Retornà, puix que el 1423 formava part de la comitiva del Magnànim a la seua arribada a Barcelona. Ausias March li dedicà una poesia (*Oh tant és foll*) que és una al·lusió a la seua propra mort, esdevinguda el 1446. Està enterrat al claustre de la catedral de Barcelona

Els folis en blanc són l'1 i el 2 al principi, 5v i 6 com a separació entre l'índex i el pròleg i el 10, 10bis i 11 entre el pròleg i el text. A la fi del còdex estan en blanc els 353, 354, 355, 356 i 357.

Apareixen dues notes al foli 357 una escrita amb carbó que diu: 11-V- i una altra amb tinta negra on podem llegir:

fol. Ms 2008

La matèria escriptòrica emprada és el paper que amida 290mm X 210mm. El paper té un verjurat de 35mm llevat d'on va la filigrana que en té 63. Al paper de tot el còdex veiem una sola filigrana que és la representada a la figura F.8. Consultant el repertori de filigranes de Briquet hem comprovat que hi apareixia aquesta marca de paper amb una data: 1434

El còdex té un bon estat de conservació exceptuats els tres darrers folis que han estat atacats pels paràsits que pràcticament han desfet la coberta.

Hem vist dues restauracions prou casolanes. Una d'elles als folis 4 i 313 veiem que els angles inferiors drets de les dues fulles han estat reforçats amb triangles de paper per evitar el desgast. L'altra restauració la veiem a la pàgina 5 on un tall de 130mm perpendicular a la base del full s'ha cosit unint les dues bandes del foli amb un fil finíssim.

Les mesures de la caixa d'escriptura (F.9) són de 200mm x 150mm. L'escriptura està feta a dues columnes d'una trentena de línies i entre elles hi ha una separació que oscil·la entre 20mm i 10mm minvant a mesura que el text va apropant-se a la fi. Es veuen restes del punxat de la caixa d'escriptura que no ha desaparegut amb el guillotinat. La caixa d'escriptura ha estat feta alternant el carbó i la punta seca en la majoria dels folis. Escripura gòtica o bastarda cursiva, de traç poc acurat, amb forta fractura de les corbes i gran contrast entre traços fins i grossos. Es tracta d'una escriptura que podríem qualificar com d'usual caracteritzada per la rapidesa del traçat i la simplificació dels signes, utilitzada sobretot en textos d'ús personal i per tant poc emprada en llibres de luxe o amb pretensió de ser llegits per moltes persones.

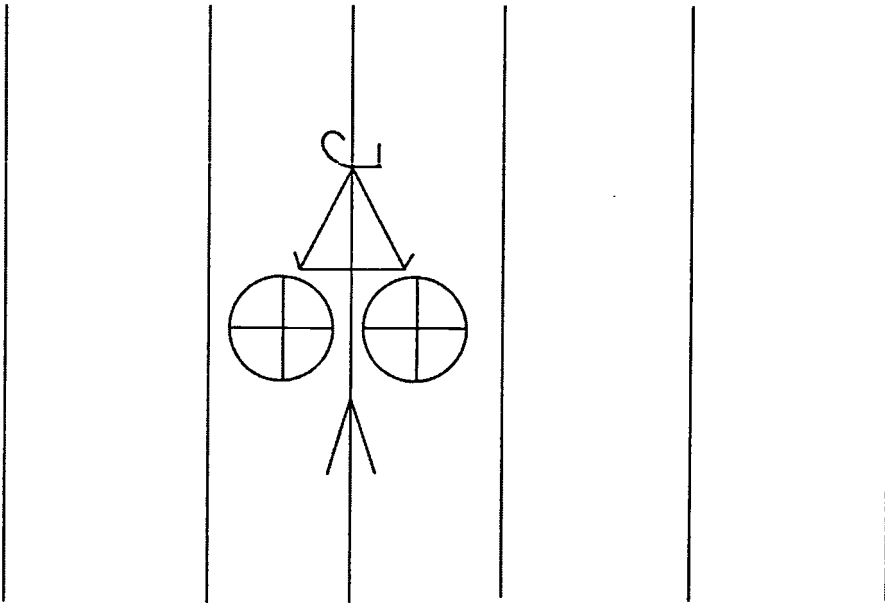
No s'ha emprat cap tipus de puntuació al text per tal de separar frases i paràgrafs i molt menys per marcar pauses dins de les frases. Únicament s'ha ressaltat amb calderons els títols dels capítols, així com les indicacions d'acabament de *capítol* o *distinció*.

Com a la resta dels manuscrits l'ús d'abreviatures no és abundant i apareix limitat gairebé a les cites biblio-gràfiques, l'ús del signe general d'abreviació de les lletres sobreescrites etc.

Tot el text sembla escrit per la mateixa mà, encara que podem sospitar que les rúbriques s'escriviren quan ja el text estava escrit perquè a l'índex veiem que les *distincions* novena i desena de la primera part han estat oblidades i al seu lloc apareix marcat en carbó els números romans IX i X. El manuscrit, en la seua totalitat, ha estat escrit amb tinta negra encara que la tonalitat es faça més fosca o més clara esdevenint a algun lloc quasi marró. Apareixen quatre tintes al text: negre, blau roig i morat.

A l'índex el nom de les *partides*, i de les *distincions* van en roig deixant el negre per als capítols tot i que per fer-los més llegibles van marcats amb calderons rojos. Les caplletres van en blau amb ornamentació geomètrica en roig. La rúbrica del pròleg va en roig i les caplletres blau amb decoració roja, apareix un calderó que va en blau. A partir del pròleg alternen caplletres en blau i en roig i la decoració geomètrica va a l'inrevés. El roig també ha estat utilitzat per a l'ornamentació de lletres dins d'un text. Hi ha folis, els ullets de les lletres dels quals, han estat pintats amb roig. Aquest color també ha estat utilitzat per a taxar paraules repetides o malescrites (folis 275b, 282b per exemple). També va en roig l'*explicit* del manuscrit.

En general es veu poca cura per part de l'escrivà a l'hora de confeccionar aquest còdex. Hi ha poc de respecte per la caixa d'escriptura, escriu per dalt o per baix, cada vegada la separació entre les dues columnes és menor a més, cada vegada que apareix una caplletra, per la qualitat de la pintura, pel poc gressor del paper o per la manca d'habilitat de l'escrivà, sempre apareix una taca al text. Aquestes no són les úniques taques roges perquè hi ha d'altres que semblen gotes que han caigut mentre es feien les rúbriques o les caplletres.

MANUSCRIT N

Una altra traducció catalana del *Communiloquium* es conserva al fons de reserva de la Biblioteca de Catalunya amb la signatura manuscrit 265.

La matèria escripturària és íntegrament paper, que presenta quatre filigranes. Hi ha doble numeració una a tinta en números romans que sembla de l'època i una altra amb xifres aràbigues feta a llapis que sembla molt posterior.

Per a millor resguardar el text hi ha quatre folis al principi, que no formen cap quadern, i en la part posterior hi ha un quadern de sis bifolis, dos dels quals estan tallats. Tant els de davant com els de darrere estan en blanc i tenen la mateixa filigrana. El paper amb aquesta filigrana (figura f.10) no s'ha utilitzat a l'interior del text. El paper emprat en la confecció del manuscrit presenta quatre filigranes diferents que corresponen, per ordre d'aparició a les figures F.11, F.12, F.13 i F.14. S'ha cercat les diverses marques de paper que apareixen al manuscrit a diversos repertoris: Valls i Subirà, *Ligarzas* i el Briquet. La cronologia que podem donar a partir d'aquests repertoris i seguint l'ordre d'aparició al text és: 1430, 1434, 1370 i 1421. Els cinc primers folis sense numerar estan en blanc. La numeració, tant en números romans com en xifres aràbigues, comença a l'índex i, mentre la numeració aràbiga continua fins als darrer foli, la romana es deté a la pàgina 5 i torna a començar al pròleg amb el número I mentre que l'aràbiga va per 12, que en realitat és el foli 17.

La numeració romana marca CCCXXXVIII i l'aràbiga 349. Fan un total de 364 folis. Cada foli amida 292mm X 210mm, estan agrupats en 30 quaderns. Els quaderns no tenen reclams, però porten una signatura seguint un ordre alfabètic de la *a* fins a la *z* i després de la *aa* fins a la *ee*. A l'interior de cada quadern els bifolis estan ordenats de I fins a VI. El paper està en molt bon estat de conservació llevat del quadern *ee*.

La caixa d'escriptura amida 180mm X 150mm. Està escrit a dues columnes la separació entre les quals és de 10mm i cadascuna d'elles té una mida 180mm X 70mm. La caixa d'escriptura (F.15) apareix marcada a carbó o punta seca i és respectada escrupolosament. Les línies que oscil·len entre 27 i 30 per caixa estan escrites sobre unes pautes marcades a carbó. El manuscrit 265 de la Biblioteca de Catalunya presenta una escriptura cursiva de transició a la humanística, emprada sovint en la còpia de llibres d'escàs valor estètic i material. El seu mòdul és petit, fet per una sola mà, molt cal·ligràfica i amb les formes arrodonides, presentant per tant un escàs contrast en el traç i en la fractura de les corbes.

L'ús d'abreviatures, com a la resta dels manuscrits, no és abundant, tot i seguint la pràctica habitual. Les lletres que podem destacar com a característiques són la *a* de tipus itàlic, la *d* amb l'asta ascendent recta, i que, com totes les lletres amb astes ascendents acaba amb un lleuger engrossiment del traç. La *r* és sempre redona, mentre que s'utilitzen dos tipus de *s* llarga al principi i interior de la paraula i amb forma majúscula al final. Us indistint de la *v* amb forma aguda i forma rodona.

Tot el text està escrit amb quatre colors: negre per al text; roig per a les rúbriques caplletres i calderons; el blau sols s'empra en una caplletra i en la

decoració de la caplletra del títol; i ocre en les decoracions geomètriques de les caplletres. L'ocre era el color que substituïa l'or en llibres d'escàs valor material. A l'índex les distincions van en roig i els capítols en negre. Apareix alguna ratlla roja per a l'ornament de les majúscules. Els calderons, que sols apareixen a la primera pàgina del pròleg alternen en roig i blau. La resta de caplletres són roges amb ornamentació geomètrica en ocre.

Hi ha escrits marginals que tenen una gènesi doble. Uns fan referència al contingut de determinat passatge i sempre van precedits de la paraula *nota*. Hi ha d'altres la funció dels quals és esmenar les errades i les omissions que s'han fet al text.

Aquest *testis* conté el que anomenem una *editio variorum*; és a dir, que als marges algú ha anotat les variants que presenta el text respecte d'un altre.¹⁷ Hi ha diverses omissions esmenades, la correcció de les quals sempre ha estat feta per la mateixa mà. Les omissions s'esmenen posant un reclam, sempre s'utiliza el signe ^, que ens duu a la correcció feta fora del text aprofitant els amples marges que té el foli. Quan s'ha d'invalidar una paraula o una lletra es posa un punt baix de la lletra per a indicar-ho. En açò es diferencia dels altres manuscrits que per anul·lar una grafia la ratllaven amb roig.

El còdex conserva la relligadura original. Les tapes són de fusta coberta de pell i ferro mudéjar. Es veu la marca de cinc claus a cadascuna de les tapes però els en queden solament quatre a cadascuna. També es veuen restes d'unes tanques en cadascuna de les tres parts per les quals còdex podia quedar clos. A la coberta davantera hi ha un retall de pergami on es pot llegir

SUMMA DE COLLACIONS

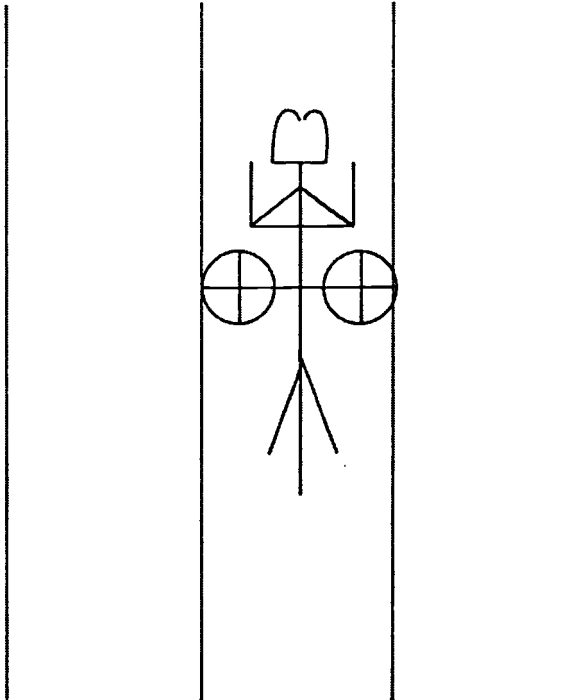
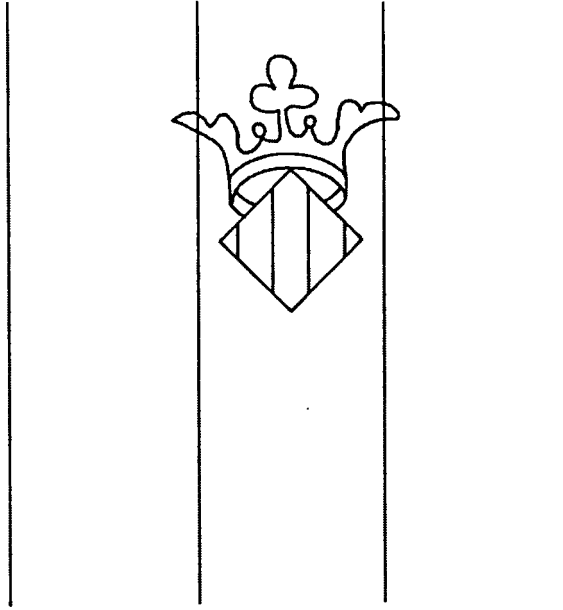
El llom, que era de pell, ara pràcticament destruït té la resta d'un antic teixell on explicava el contingut de l'obra. La coberta posterior té restes de tanques i quatre claus. També té ferro mudéjar.

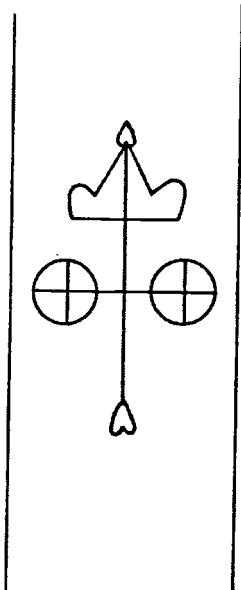
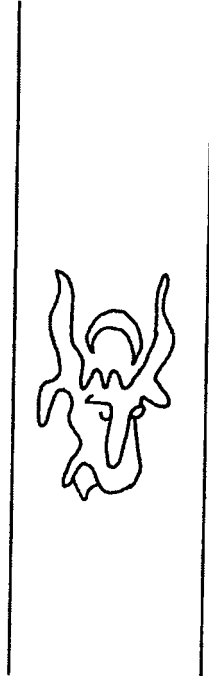
Aquest còdex tampoc no ha estat copiat tot d'una. Primer s'hagué d'escriure el text i després pintar les caplletres. Hi ha un buit per a una caplletra que no ha estat pintada al foli 33.

Aquest còdex pertangué a la família dels hereus de Gil Sánchez Muñoz, qui fou bisbe de Mallorca, 1446 i abans havia estat papa amb el nom de Climent VIII, 1429 i successor de Benet XIII.¹⁸

17. AVALLE (1978:53) defineix així aquest concepte: "Per *editio variorum* o colletore di varianti si intende un manoscritto, non necessariamente depositato presso uno scriptorim, fornito di varianti marginali o interlineari". Els descendents d'un tal manuscrit inclouran aquestes variants i contindran, doncs, una contaminació.

18. C. WITTLIN (1971:192).

BIBLIOGRAFIA

- AVALLE, D' A. S. (1978): *Principi di critica testuale*, Pàdua, 1978.
- BOHIGAS, P.; A. M. MUNDÓ; A. J. SOBERANAS, (1973): "Normes per a la descripció codicològica dels manuscrits", *Biblioteconomia XXX-XXXI* (1973-74), pp. 93-99.
- COMISIONE per la pubblicazione degli indici e cataloghi delle biblioteche italiane (a cura di): *Regole per la descrizione dei manoscritti*. Roma, 1971 (reproduït en Petrucci, pp. 167-176).
- DELISLE, L. (1910): *Instructions pour la redaction d'un catalogue de manuscrits*. Paris, 1910.
- DUALDE SERRANO, M. (1947): "Una anónima Suma de colacions medieval", *AHDE XVIII* (1947), 474-512.
- GUARDIOLA, C. (1984): "Juan de Gales, Cataluña y Eiximenis". *Antonianum*, LXIV, 1989, pp. 330-365.
- LITTLE, A. G. (1917): *Studies in English Franciscan History* (Manchester 1917).
- MEYER, W. (1897): "Die Büchstabenverbindungen der sogenannten gotischen Schrift". *Abhandlungen der K. Geselleschaft der Wissenschaften zu Göttingen*, I-6 (1987) pp. 1-124.
- MIQUEL ROSELL, F. (1950): *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, vol. I Direcciones generales de Enseñanza universitaria y de Archivos y bibliotecas. Servicio de publicaciones de la junta técnica. (Madrid 1950), pp. 108-109.
- PETRUCCI, A. (1984): *La descrizione del manoscritto. Storia, problemi, modelli*. Roma, 1984.
- SCHOLDERER, J. V. (1944): *National Library of Wales Journal*, Aberystwyth, 1944.
- SWANSON, J. (1989): *John of Wales. A Study of the Works and Ideas of a Thirteenth-Century Friar*. Cambridge: University ("Cambridge Studies in Medieval Life & Thought", 10) 1989.
- VILLANUEVA, J. (1851): *Viaje literario a las iglesias de España*, XVIII (Madrid 1851), pp. 208, 212, 266.
- WATSPN, A. G. (1979): *Catalogue of Dated and Datable Manuscripts c.700-1600 in the Department of Manuscripts of de the British Library*. Londres, 2 vols., 1979 (pp. 18-19).
- WITTLIN, C. J. (1971): "La suma de colaciones de Juan de Gales en Cataluña", *Estudios Franciscanos*, LXII, Barcelona, 1971, pp 189-203.